

KOZOCSA SÁNDOR
(1904–1991)

Kozocsa Sándor egyike volt az Országos Széchényi Könyvtár azon jelentős munkatársainak, akiknek a neve országosan, de a határokon kívül is ismertté vált. Vele kapcsolatban azért kell ezt a körülményt hangsúlyozni, mert ezt ő lényegében a munkahelyével kapcsolatos működésével szerezte. Ugyanis sok itt dolgozó irodalmi, történelmi, nyelvészeti vagy más jellegű tevékenységgel jutott hírnévhez. Hiszen túlzás nélkül mondhatjuk ki, hogy nincs hazánkban könyvtáros, bibliográfus, irodalomtörténész, könyvgyűjtő és könyvedvelő ember, aki ne ismerné dr. Kozocsa Sándor nevét és legjelentősebb alkotásait, az úgynevezett „Kozocsákat” – ahogy szakmai körökben emlegetik nélkülözhetetlen munkaeszközzé vált bibliográfiáit. Egyéb-

ként az OSZK-ban mintegy negyven esztendeig dolgozó munkatársunk, közel harminc éve, 1964-ben vonult nyugállományba. Meg kell említeni, hogy irodalomtörténeti, irodalomkritikai, szépírói, oktatási és lapszerkesztési területen is jelentőset alkotott. Mostani írásunknak az a sajnálatos oka, hogy Kozocsa Sándor 1991. június 6-án csendben elhunyt.

Kozocsa Sándor 1904. szeptember 25-én született az erdélyi Diszószentmártonban. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Státus-gimnáziumban kezdte, majd Konsza Samu tanítványaként a szászvárosi református Kuún Kocsárd kollégiumba került. 1920-ban szüleivel együtt áttelepült Erdélyből Budapestre, ezután a Tavaszmező utcai gimnáziumba járt, és ott is érettségizett. Saját vallomása szerint ötödikes korában, a *Szondy két apródja* című Arany János

balladáról tartott iskolai előadása után határozta el, hogy életét a „Magyar irodalom szolgálatának” szenteli. Már középiskolás korában kezdődött bibliográfiai érdeklődése is, erről később ő maga a következő formában nyilatkozott: „Már ifjúkoromban nagyobb érdeklődéssel forgattam egy-egy könyvkiadó jegyzéket vagy szakbibliográfiát, mint egy közepes regényt.” Ugyanitt azt is megemlíti, hogy már 13-14 éves korában meg volt az a szokása, hogyha egy-egy író vagy költő felkeltette a figyelmét, akkor igyekezett elolvasni minden hozzáférhető munkáját „s ennek köszönhetem bibliográfiai ismereteimet”.

Középiskolai tanulmányainak befejezése után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar irodalom szakot végezte el, már itt hallgatta Gulyás Pál könyvtártudományi és bibliográfia-történeti előadásait. Ennek a körülménynek is szerepe lehetett abban, hogy a könyvtárosi pálya irányában tájékozódott. *A magyar újromantikus dráma* című disszertációjával szerzett doktortúst 1926-ban. Ugyanezen évben került az Országos Széchényi Könyvtárba, ahol tizenkilenc hónapig „önkéntes fizetéstelen gyakornokként” tevékenykedett. Első munkaterülete Sikabonyi Antal irodalomtörténész kollégája mellett az erdélyi, a vajdasági és felvidéki magyar művek katalogizálása volt. 1930/1931-ben már mint könyvtári alkalmazott a berlini Humboldt egyetem ösztöndíjas hallgatója. Itt többek között Fritz Milkau könyvtörténeti és Georg Schneider bibliográfiai előadásait hallgatta. Hónapokig tanulmányozta a lipcei Deutsche Bücherei-ben kialakult könyvtári munkamódszereket. Ott szerzett tapasztalatairól részletesen beszámolt a *Magyar Könyvszemle* hasábjain (1932) *Német és osztrák könyvtárak* című tanulmányában.

Meg kell arról is emlékezni, hogy Kozocsa Sándor bizonyos szépirodalmi jellegű tevékenységet is kifejtett. Már tizenhat éves korában megjelent egy novellája a *Szászváros és Vidéke* (1920) című erdélyi lapban, 1922-ben a – Genthon István szerkesztésében megjelent – *Megyünk* című antológiájában láttak napvilágot versei. 1924-ben a fiatal magyar írók társaságának, az „Auróra Kör”-nek a titkárává választják meg. A későbbi években inkább irodalomtörténészként és kritikusként publikált, elsősorban az *Irodalomtörténeti Közlemények* ben és az *Irodalomtörténet* ben – utóbbinak 1941-től 1948-ig szerkesztője is volt. Többek között Márai Sándor, Németh László, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Radnóti Miklós, Áprily Lajos és Weöres Sándor műveiről jelentek meg ismertetései.

A harmincas évek végén a Széchényi Könyvtárban a Bibliográfiai osztály vezetésével bízták meg. Már korábban bekapcsolódott Petrik Géza művének folytatásába, a *Magyar Könyvszemle 1911–1920* című bibliográfiát szerkesztette. E munkában többek között a Voronyezsnél elesett Császár Zoltán volt segítségére. 1927–1965-ös tárgy évekre elkészítette a magyar irodalom éves és visszatekintő bibliográfiáit. Közben oktatói tevékenységet is folytatott, ugyanis 1941-ben a debreceni tudományegyetemen – ahol egyetemi magántanárrá habilitáltak – a bibliográfia elmélete és története tárgykörből előadásokat tartott, majd Budapesten Horváth János és Alszeghy Zsolt ajánlására ugyanezen témakörből tartott előadásokat 1948-ig. Ugyanakkor a magyar irodalmi tanszék mellett mű-

ködő proszemináriumot is vezette. Az ötvenes évek elején két félévig magyar műfordítástörténetet adott elő. Többször meghívták külföldi felsőfokú intézmények is előadások megtartására. Közben a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának meghívott tagja és a Szent István Akadémia utolsó osztálytitkára volt, székfoglaló előadásának címe: „A magyar bibliográfia kezdetei”.

A könyvtárban olyan munkatársakkal volt alkalma együtt dolgozni mint Gulyás Pál, Kniezsa István, Harsányi Mária, Sikabonyi Antal, Nyireő István, Sajó Géza, Bélley Pál és Halász Gábor, akivel közösen állította össze az *International Bibliography of Historical Sciences 1926–1928* című New York-ban 1930-tól kiadott éves bibliográfia magyar anyagát. Császár Elemérrel kapcsolatban egy nyilatkozatában kijelentette: „Az, hogy a magyar irodalom bibliográfiáját több mint félévszázada készíthetem, egykori professzoromnak, Császár Elemérnek köszönhetem, aki az Irodalomtörténeti Közleményekben a repertóriumot Hellebrant Árpád után egy huszonkét éves hallgatójára merete bízni.” Meg kell jegyezni, hogy 1932-től önálló füzetben is megjelent Az 1932. év irodalomtörténeti munkássága címmel. Pályáján példaképének Szinnyi Józsefet, Gulyás Pált és Fitz Józsefet tekintette, az irodalomtörténet területén a módszerességet Horváth Jánostól tanulta.

A referenz osztály vezetőjeként olyan neves írókkal volt alkalma megismerkedni, mint Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós. Számos korábban élő és kortárs jelentős magyar író és költő művét rendezte sajtó alá, többek között Justh Zsigmond, Vajda János, Ady Endre, Kaffka Margit, Krúdy Gyula könyveit. Több személyi bibliográfiát adott ki, ezek közül kiemelkedik a *Móricz Zsigmond irodalmi munkássága*, mely kötet a nagy író „halálának 10. évfordulójára” jelent meg 1952-ben. Egyébként talán Krúdyval foglalkozott a legtöbbit, gondozta kiadásait, mintegy huszonöt könyvét rendezte sajtó alá, tanulmányokat, cikkeket és ismertetéseket írt róla, könyvtárában több mint háromszáz Krúdy-mű volt található – majdnem a teljes életmű –, de gyűjtötte a rá vonatkozó irodalmat és ikonográfiát is. Kapcsolatban állt lányával, Krúdy Zsuzsával is.

Jelentős korabeli igényt elégítettek ki az 1947-ben kiadott *Az orosz irodalom magyar bibliográfiája* (Kieg. 1947–1948. – 1949.) és a Radó Györggyel közösen összeállított *A szovjet népek irodalmának magyar bibliográfiája* éves és visszatekintő kötetei. Az előbbi összeállításokba bekerültek az emigráns írók művei is, például Bunyin, Mereskovszkij két világháború között Magyarországon megjelent kötetei is. Napvilágot láttak ismert külföldi írók munkásságával foglalkozó összeállításai is, ilyenek voltak *Mickiewicz Magyarországon* (1955), a *Joyce Magyarországon* (1973), valamint a *Baudelaire Magyarországon* (1969) című alapvető bibliográfiái.

Figyelemre méltó kapcsolata alakult ki a párizsi *Magyar Műhely* című folyóirattal már nyugdíjba vonulása után, ugyanis anyagot szolgáltatott egyes celszámaik számára, melyek Kassák Lajossal, Füst Milánnal, Szentkuthy Miklós-

sal, Weöres Sándorral foglalkoztak. A lap első tíz évének (1962–1972) a repertóriumát is ő készítette el (1972). A *Magyar Műhely*-nek köszönhető műveinek legteljesebb bibliográfiája. Ugyanis két füzetben jelent meg műveinek a magyar és külföldi irodalommal foglalkozó bibliográfiája *Kozocsa Sándor tudományos munkássága. Magyar irodalom*, Párizs, 1972; *Kozocsa Sándor tudományos munkássága. Világirodalom*, Párizs, 1970., valamint a tevékenységével foglalkozó irodalom autobiográfiája is, évenkénti bontásban (*Kozocsa Sándor élete és irodalma*, Párizs, 1977). Ezen összeállítások megfelelő segítséget nyújthatnak a Kozocsa Sándor tudományos tevékenységével foglalkozó kutatásnak. Egyébként a füzetekből kiderül, hogy publikációinak a száma megközelíti az ezret.

1945 utáni tevékenységével kapcsolatban is okvetlenül meg kell említeni igen színvonalas külföldi előadásait. 1958-ban a varsói Lengyel Tudományos Akadémia Irodalmi Kutató Intézetében beszámolt „A lengyel irodalom magyar bibliográfiájá”-ról magyar nyelven, a következő évben az Università degli Studi di Bologna, Facoltà di Lettere e Filosofia Carducci előadótermében: „L’Italia e gli italiani nella poesia Ungherese” címmel olasz nyelven. 1963-ban Hamburgban előadott a Finnisch–Ungrisches Seminar-ban: Deutsche Übersetzungen moderner ungarische Bellestrik-ről német nyelven, Göttingenben beszámolt a Finn–Magyar Nyelvészeti Bibliográfia tervezetéről és elkészítésének módjáról, 1965-ben magyar nyelven, végül ugyanez évben a leuveni egyetemen „A mai magyar líra, regény és dráma” címmel nagyszerű előadássorozatot tartott.

Bár életében nem halmozták el kitüntetésekkel, mégis meg kell említeni, hogy 1948-ban a Magyar Tudományos Akadémia Gyulai Pál jutalommal, 1970-ben a Nógrád Megyei Tanács VB Madách Imre plakettel tüntette ki igen eredményes Madách kutatásaiért. Jellemző Kozocsa Sándorra, hogy bibliográfiai foglalatosságát meg tudta szeretetni családtagjaival is, a rendszerezésben és a gépelésben állandó segítsége volt kedves felesége, Klára asszony, két fia, Sándor és László is támogatta munkájában. Így szorgalmas családi műhelymunka alakulhatott ki irányításával, melynek komoly jelentősége volt az eredményességben is. Mindkét fia önállóan is készített bibliográfiákat, és később is megmaradtak a tudományos pályán.

Nyugdíjba vonulása után még hosszú évekig bizonyos rendszerességgel bejárta a könyvtárba bibliográfiáihoz anyagot gyűjteni. Egy régi kolléganője ezekre a látogatásokra így emlékezik: „Szikár, gyors mozgású alakja – az elmaradhatatlan csokornyakkendővel – szinte naponta megjelent a Hírlaptárban, hogy adatokat gyűjtsön. Kezében kis ceruzacsonkkal bújarkodta a lapokat, és a frissen felfedezett anyagokat apró, teljesen szabálytalan és csak maga által kezelt cédulákra rózta, amelyeket azután otthonában szerkesztett tovább. Egyszerűes intézménynek is mondhatjuk, hiszen megközelítőleg mindazt elvégezte, ami egy osztály feladatául adnak.” (*Bevezetés a bibliográfiába*. Bp. 1939. 4–5.p.) Életének utolsó egy-két, már betegség által megtámadott, évét leszámítva állandóan munkálkodott, művelte legkedvesebb műfaját, a bibliográfiát, melyről talán ő írta a legszebb sorokat magyarul: „A bibliográfia a szellemi alkotások le-

író felsorolásának ismerete, ezért *végső fokon a tudományok lelke*. Gyakorlatiassága, sőt segédeszközszerű használhatósága semmit sem von le tudományosságából.” Majd kiemelte, hogy „...nemcsak a tudományoknak, hanem a kereskedelemnek és a bibliográfiának is szolgálóleánya.” Azt is meg kell még említeni, hogy könyvtárunk volt szeretett munkatársa még elhunytá után is okozhat meglepetéseket, hiszen tudomásunk van arról, hogy számos jelentős műve kéziratban maradt, melyeknek kiadása nagy segítségére válhat a elkövetkező időkben a kutatóknak.

Kozocsa Sándor emlékezete fennmarad, amíg lesznek magyar könyvtárak, amíg kutatják irodalmunk emlékeit hazánkban és külföldön, amíg tudósok, kutatók, tanulók és érdeklődők kézbe veszik és használják nélkülözhetetlen köteteket, a Kozocsákat.

Batári Gyula